

Z NOVÉ LITERATURY

**Produktionkräfte und Gesellschaftsformationen in
vorkapitalistischer Zeit, Joachim Herrmann,
Irmgard Sellnow (ed.), Akademie-Verlag Berlin 1982, 637 str.,
40 tabulek**

Svazek vznikl z referátů a diskusních příspěvků přednesených na mezinárodní konferenci nazvané „Rozvoj výrobních sil a zákonitostí vývoje společenských formací“, která se konala v listopadu 1978 v Berlíně. Setkání, jehož organizátorem byl Zentralinstitut für Alte Geschichte und Archäologie der Akademie der Wissenschaften der DDR, se soustředilo především na několik základních problémů, jak si to vynutila šíře a komplikovanost daného tématu i různě pokročilý stav bádání. Z důsledně marxistického hlediska byly zkoumány otázky vzájemného poměru mezi rozvojem výrobních sil, výrobních vztahů a vývojem společenských formací v předkapitalistickém období. Důraz byl přitom kladen na historické mezníky, na kterých bylo možno ukázat mnohostranné dialektické vztahy, jako např. agrární revoluce výrobních sil a problematika dělby práce, rozvoj zavlažovacích soustav a jejich spojení se společenským systémem či diskutovaná úloha železa v rozvoji otrokářské společnosti, organizační formy pracovních procesů, úloha jednotlivých složek v kontinuitě nebo diskontinuitě rozvoje výrobních sil a při utváření nových výrobních vztahů i podmínek pro vznik nových společenských řádů.

Sborník obsahuje celkem 53 příspěvků, přednesených jak odborníky z NDR, tak z PLR, VDR, USA, Velké Británie a Francie. Úvodní stati J. Herrmanna a W. Eichhorna zkoumají z teoreticko-filozofického hlediska otázky výrobních sil společenských formací. V této souvislosti zde nacházíme také analýzu díla B. Engelse: „Původ rodiny, soukromého vlastnictví a státu“ od H. Grünerta. Další okruh probíraných otázek je tematicky i geograficky velmi pestrý. Z hlediska právní historie zaujme zasvěcený příspěvek z pera Pham Huy Thonga, zaměřený na problematiku vzniku státu ve Vietnamu. O archaické formě lze, podle jeho názoru, uvažovat už ve 2. tisíciletí př. n. l. Mnohem výraznější a jasnější je však situace v 8.—7. století př. n. l. Zajímavé a podnětné jsou příspěvky zaměřené na existenci otroctví jako výrobní síly ve starém Řecku (G. Bockisch), časně i pozdní římské republiky stejně jako v období principátu (H. Dieter, B. Zuchold). Neméně přínosná je úvaha K. P. Johneho zaměřená na význam kolónů ve vznikající římské republice a za raného císařství. Další okruh referátů

se soustřeďuje na oblast vztahů společenského života a výroby barbarských kmenů, tj. např. na vliv otroctví na výrobní síly u Germánů, na vliv Keltů na zemědělství a sociální vztahy v polských oblastech apod. Autoři závěrečných statí se orientují již na období přechodu antiky ke středověku v dunajské oblasti, v Byzanci a Egyptě.

Závěrem lze říci, že faktograficky i myšlenkově bohatý sborník může poskytnout řadu podnětů pro další zkoumání této problematiky. Přes určitou různorodost, danou zvolenými tematickými okruhy, jde o dílo jednotné především svým důsledně marxistickým pojetím historického vývoje.

Petra Skřejpková

Luzzatto Giuseppe Ignazio, *Scritti minori. Epigrafici e papirologici*, Arnaldo Forni editore, Bologna 1984, 1131 s.

G. I. Luzzatto, jehož drobnější práce obsahuje tento sborník vydaný Robertem Boninim, patřil mezi nejvýznamnější italské romanisty. Jako profesor římského práva boloňské univerzity zabýval se zejména studiemi papyrologickými a epigrafickými, které také tvoří podstatnou část této publikace. Vedle této bohaté činnosti je také autorem obsáhlé „Storia delle province romane da Augusto a Diocleziano“.

Sborník je rozdělen do tří oddílů. První část, rozsahem největší i významem nejdůležitější, obsahuje 28 kratších prací s již zmíněnou tematikou. Problémy římského práva soukromého rozebírá v několika pracích, např. „Praeiudicium e sponsio praeiudicialis“ (271—282), často ovšem ve spojení s aplikací římského práva v provinciích: „Dolus malus... et iurisconsultus“ (135—151). Čistě provinční tematice jsou pak věnovány například statě „Processo provinciale e autonomia cittadine“ (377—394), „La cittadinanza dei provinciali dopo la constitutis Antoniniana“ (169—202), „Ricerche sull'applicazione delle costituzioni imperiali nelle province“ (69—99) a „Sul regime del suolo nelle province romane“ (523—569). Zmínky zaslouží i „Appunti sul ius Italicus“ (101—134) a „Appunti sulla pubblicazione delle leggi nell'impero romano. A proposito della lex tarentina recentemente pubblicata“ (255—264).

V druhé části (593—708) jsou otištěna slovníková hesla týkající se římského práva soukromého i veřejného. Třetí část (708—1131) je pak recenzní.

Publikace je doplněna životopisem G. I. Luzzatta a bibliografickou přílohou. Ve svém celku podává tento sborník podrobný přehled o širokém rozsahu vědecké činnosti jednoho z předních italských odborníků v oblasti využití epigrafie a papyrologie pro poznání římského práva.

M. Skřejpek

**Jiří Kejř, Prameny a literatura kanonického práva
ve středověkých soupisech knihoven v českých zemích,
Studie o rukopisech XXIV, 1985, s. 7—69**

Jiří Kejř rozdělil svoji podnětnou studii na několik částí a každou z nich opatřil poznámkovým aparátem, což umožňuje čtenáři velmi dobrou orientaci v textu.

V úvodu studie Kejř poukazuje na těžkosti při sestavování seznamů středověkých kanonistických rukopisů v našich knihovnách. Nejde ovšem jen o pouhé zhotovení soupisů, ale i o kritické zhodnocení a určení obsahu těchto rukopisů a v neposlední řadě i o postižení jejich významu a přínosu pro dějiny české právní kultury. Nezbytným předpokladem úspěchu je studium starých soupisů knih, které se nalézaly v českých a moravských středověkých knihovnách, ať již institucí (kláštery, univerzita), nebo jednotlivců. Právě na tomto úseku bádání bylo vykonáno jen velmi málo, a tak rozsáhlá Kejřova studie je cenným příspěvkem vyrovnávajícím tento nedostatek.

Analytické práce o středověkých katalozích knih a edice těchto katalogů z posledních let rozšiřují možnosti poznání fondů středověkých knihoven v českých zemích. Je zde ovšem stále celá řada úskalí, která tuto vysoce náročnou a záslužnou badatelskou činnost ztěžují. Staré seznamy knih podávají pouze neúplný obraz o knihách v našich středověkých knihovnách. Mnohé seznamy se nedochovaly, v některých knihovnách nebyly leckdy ani pořízeny. Samotné knihovny i velkých institucí někdy zcela zanikly a knihy byly rozptýleny po jiných knihovnách či dokonce zničeny. Ze 400 rukopisů týkajících se kanonického práva, o některých podávají zprávu staré soupisy knih, můžeme identifikovat v zachovaných rukopisech pouze 31, z nichž většina (17) se nachází v knihovně olomoucké kapituly.

Studium starých seznamů knih dovoluje, jak vyplývá z výše řečeného, jen střízlivé závěry o obsahové skladbě fondů a skutečné četnosti výskytu některých rukopisů jednotlivých středověkých knihovnách v českých zemích.

Ve své práci sleduje Kejř výskyt předgratianovských sbírek, Gratianova dekretu, Klementin, dekretálů, traktátů i dalších pramenů a spisů týkajících se kanonického práva nacházejících se v českých a moravských knihovnách.

Jako všechny Kejřovy práce se i tato vyznačuje bezpečnou orientací autora v pramenech i jeho zodpovědným přístupem ke zpracovávané látce. Jakýmsi inspiračním východiskem byly pro Kejře příspěvky M. Boháčka týkající se rozšíření legistických rukopisů v českých zemích. J. Kejř všechna svá tvrzení zdůvodňuje a dokládá literaturou a zejména prameny. Je velmi nesnadným úkolem určit na základě mnohdy nepřesných a neúplných údajů v katalozích jednotlivé rukopisy kanonického práva. Kejř podává charakteristiku těchto rukopisů a usiluje i o vyjasnění autorství jednotlivých rukopisů — například rukopis *Summa fratris Burghardi* připisuje Burchardovi ze Štrasburku.

Na závěr je připojena kapitola doplňující naše dosavadní znalosti o rozšíření legistických rukopisů v Čechách. Součástí studie je i seznam rukopisů identifikovaných s položkami starých katalogů, rukopisů, jejichž identifikace je nejistá a ostatních citovaných rukopisů.

Není pochyby o tom, že Kejřova nejnovější studie zaujme plným právem širokou odbornou veřejnost.

Karolina Adamová

Proceedings of the VIIth Congress of the International Federation of the Societies of Classical Studies, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2 sv., 1984, 464 s., 613 s.

Dvoudílná anotovaná publikace obsahuje referáty a vědecká sdělení účastníků sedmého kongresu Mezinárodní federace společností klasických studií, který proběhl ve dnech 3.—8. září 1979 v Budapešti. Předsedou organizačního výboru tohoto významného mezinárodního fóra obou starověkých studií byl J. Harmatta. Úvodní referát přednesl sir Kenneth Dover na téma archaické Řecko a kontinuita starověké civilizace. Na konferenci odeznělo celkem 102 příspěvky. Přednášky a na ně navazující diskuse, které proběhly ve třech hlavních sekcích, byly odrazem dosažených výsledků a úrovně rozvoje studií o klasickém starověku v poslední dekádě.

Název první sekce byl „Archaické Řecko mezi lety 650—550 př. n. l.“. Na základě interdisciplinárních metod bylo poukázáno na to, že právě v této době byly položeny základy klasické řecké společnosti a kultury. Mezi 24 referáty je třeba zmínit alespoň příspěvky P. Olivy „Die Tyrannis und die Kultur“, I. Hahna „Eigentumsverhältnisse im archaischen Hellas“ a vystoupení M. H. Chamberse, jež se zabýval formováním Peisistratovy tyranie.

Přednášky druhé sekce byly zaměřeny na problematiku středomořského světa v období helénismu, zejména na otázky spojené se syntézou starověkého Východu a klasického Řecka. Z právněhistorického hlediska byla zajímavá zejména studie G. J. D. Aalderse „City State and World-Power in Hellenistic Political Thought“, G. M. Cohena „Property Rights of Hellenistic Colonists“ a E. Badiana, který se zaměřil na otázky vztahu Říma a helénistických států ve 2. století př. n. l.

Třetí sekce nesla název „Konec římské říše“ a byly zde řešeny nejen otázky spojené s úpadkem této antické společnosti, ale i širší souvislosti vzniku a rozvoje středověkých a moderních evropských národů. Mezi nejzajímavější referáty je možno zařadit vystoupení E. M. Štaermanové „Die Krise der Sklavenwirtschaft im römischen Kaiserreich“, V. Velkova „Der Untergang der römischen Staates auf dem Balkan“ a J. M. Blazqueze „Die Niederlassungen der Barbaren im Okzident und ihre sozial-ökonomischen Nebenwirkungen“.

Pod záštitou kongresu proběhly také tři specializované semináře. Materiály předložené v kolokviu mykénských studií podaly komplexní přehled o výsledcích bádání této mladé, ale důležité vědní disciplíny. Přednášky papyrologického semináře byly orientovány převážně na nejnovější nálezy posledních pěti let, zejména pak na nálezy rukopisů na hoře Sinai. Předmětem zasedání poslední specializované komise byly otázky obecně kulturně historické, a to především různá pojetí pojmů „povinnost“ a „potěšení“ a jejich odraz ve veřejném mínění starověké společnosti.

M. Skřejpek

Několik příspěvků k dějinám řeckého a římského práva

Johannes Triantaphyllopoulos, Der eiserne Ring des Sextus Empeirikos. In: RHEINISCHES MUSEUM FÜR PHILOGIE, Neue Folge, 123. Band, Heft 3—4, 1980, str. 267—271.

Jean Triantaphyllopoulos, Varia Graeco — Romana IV. In: AKTEN DER GESELLSCHAFT FÜR GRIECHISCHE UND HELLENISTISCHE RECHTSGESCHICHTE, Bd. 3. III. Symposion 1977, Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte, Köln—Wien 1982, str. 259 až 268.

Jean Triantaphyllopoulos, Une inscription d'Athènes et Aristote. In: REVUE DES ETUDES GRECQUES, t. XCV, Nos 452—454, Paris 1982, str. 291—296.

Jean Triantaphyllopoulos, L'equità Aristotelica. In: ATTI DELLA ACCADEMIA MEDITERRANEA DELLE SCIENZE, Anno I, Volume I, Supplemento 1, Catania 1983, str. 7—18.

Jean Triantaphyllopoulos, Cantar le leggi. In: ATTI DELLA ACCADEMIA MEDITERRANEA DELLE SCIENZE, Anno I, Volume I, Supplemento 1, Catania 1983, str. 27—34.

Jean Triantaphyllopoulos, „Contra naturam“. In: SODALITAS. Scritti in onore di Antonio Guarino, Napoli 1984, str. 1413—1419.

Autorem všech anotovaných příspěvků je profesor dějin řeckého a římského práva na athénské univerzitě Ioannis Triantaphyllopoulos, známý odborné veřejnosti řadou větších a menších prací, studií, vědeckých sdělení atd. Z nich bych připomněl alespoň dvoudílnou práci „Lex Cicereia“ (1957—1958), „C. Cicereius, préteur de l'an 173 av. J.—C. et la gens Cicereia“ (1966), „Rechtsphilosophie und Positives Recht in Griechenland“ (1975), „Ellinika dikea“ (1978) aj.

V prvním z anotovaných příspěvků se prof. Triantaphyllopoulos zabývá

starobylym zákazem vyhrožování a udeření železem, to jest, zbraní. Svůj rozbor neopírá jen o stanovisko Sexta Empirika, ale i o jiné autory, zejména pak o Aristotela.

„Varia Graeco-Romana IV“ jsou dalšími z řady stejně nazvaných článků, uveřejňovaných postupně v letech 1964—1971. Článek je souborem několika krátkých statí z řeckých, římských a byzantských právních dějin. Jsou to „Une loi grecque dans Cicéron“, „Lucrece et le folklore byzantin“, „Cassia“, „Deuterológos“ a „Lucillus“.

Ve třetím příspěvku se autor zabývá Aristotelovým výkladem rubriky „ἐκ τῶ μὴ ρήτῃ“ fragmentu athénskému nápisu o revizi athénských zákonů Nikomachem a možností působení obsahu této rubriky na Aristotelovy názory.

Čtvrtý příspěvek, přednesený na zasedání Středozevní akademie věd (Accademia Mediterranea delle Scienze) v Catanii, je věnován Aristotelovu chápání výkladu „spravedlnosti“ (ἐπιείκεια), která je základem Aristotelova učení o právu.

Pátý příspěvek, nazvaný „Zpívat zákony“ (pět zákony, „cantar le leggi“), vychází z Ciceronova výroku „discebamus enim pueri XII ut carmen necessarium“ (M. T. Cicero, De legibus 2,59). Autor ukazuje, že staří Římané požadovali, aby se chlapci učili zákonům, které jim byly předzpěvovány. Podobně tomu bylo i u Řeků např. v případě zákonů, které předložil Charondas. Význam a použitelnost této metody je sice podle autora diskutabilní, není však vyloučeno, že i právním pravidlům byl dáván básnický a hudební výraz.

V posledním šestém příspěvku, nazvaném „Contra naturam“, rozebírá prof. Triantaphyllopoulos sofistické učení, které stavělo do protikladu přirozený řád (přirozenost, přírodu, φύσις) a zákon (νόμος), a výklad této doktríny ve spisech starověkých autorů řeckých a římských.

Všechny anotované příspěvky jsou dokumentovány bohatým poznámkovým aparátem a pramennými citacemi. Svědčí o autorově hluboké erudici a o úsilí vypořádat se co nejdůkladněji s vytyčenými problémy.

Stanislav Balík

K. P. Matschke, Bemerkungen zu „Stadtbürgertum“ und „stadtbürgerlichem Geist“ in Byzanz, in: Jahrbuch für Geschichte des Feudalismus, 8/1984. S. 265—285

Německý byzantolog Klaus-Peter M a t s c h k e se věnuje zejména sociálně ekonomickým otázkám pozdních byzantských dějin. Z jeho prací připomeňme např. „Die Schlacht bei Ankara und das Schicksal von Byzanz. Studien zur spätbyzantinischen Geschichte zwischen 1402 und 1422“ (Weimar 1981).

Anotovaná studie se zabývá problematikou byzantských měst. Autor analyzuje především vývoj názorů státní ideologie na společenské a správní postavení byzantských obchodníků a řemeslníků.

Odlišná sociální struktura, orientace na výrobu luxusního zboží pro uspokojení potřeb okázalého císařského dvora a pasivita Byzantinců ve středomořském obchodu byly příčinami toho, že se ekonomicky slabé městské obyvatelstvo nekonstitovalo právně, ani neprosadilo politicky.

Matschkeho příspěvek, opřený o bohatou znalost literatury, s níž konfrontuje svá stanoviska, je do diskuse o charakteru byzantského feudalismu nesporně přínosem.

Stanislav Balík ml.

E. Donnert, Das Kiewer Rußland. Kultur und Geistesleben vom 9. bis zum beginnenden 13. Jahrhundert. Leipzig-Jena-Berlin 1983. 276 s. s ilustracemi, 42 fotografie.

Jedním z podnětů pro shrnutí dějin Kyjevské Rusi byl německému historikovi Erichu D o n n e r t o v i relativně malý počet zahraničních souhrnných zpracování tematiky, již sovětská historiografie věnuje zaslouženou pozornost. Autor, vycházející především z vyprávěcích pramenů a literatury, překročil rámec, daný podtitulem anotované práce.

Prvá část o politických dějinách Kyjeva od počátků až do mongolského vpádu informuje mj. o podstatných momentech formování státního zřízení i o mezinárodněprávních aktech staroruského státu (např. smlouvy s Byzancí apod.). Vzhledem k naučně populárnímu charakteru této partie zůstává řešení jednoho z hlavních problémů starších ruských dějin, tzv. normanské teorie, v podstatě bez jednoznačného závěru.

Těžiště knihy spočívá v druhé části, nazvané „Kultur und Geistesleben“. V jednotlivých podkapitolách jsou mj. rozebírány otázky hospodářských, kulturních, sociálních a právních dějin. Přestože Donnertova monografie spadá do právní historie pouze zčásti, přináší zajímavé přehledy o třídní struktuře společnosti, státním zřízení, poměru státu a církve, třídních bojích a pramenech práva v kontextu dějin umění, architektury apod.

Kladem publikace, jejíž reprezentační charakter podtrhují kvalitní obrazové přílohy, je přehledné uspořádání velkého souboru předkládaných údajů a fakt. Výběrová bibliografie (str. 265—275) je dokladem pečlivě provedené heuristiky.

Stanislav Balík ml.

Gaius, Instituce. Z jazyka lacinskeho prelozyt i wstepem opatrzyt Cesary K u n d e r e w i c z , opracowal Jan Rezler. I. vydani, Warszawa 1982, 479 stran.

Téměř současně, s odstupem pouhého roku, vyšly u nás a v Polské lidové republice úplné překlady Gaiových „Institucí“. U nás je přeložil a úvodní studií opatřil prof. Jaromír K i n c l a vydal r. 1981 za tím účelem, aby sloužily především jako učebnice pro studenty práv.

V Polské lidové republice se stejného úkolu podjal Cezary K u n d e r e w i c z , který r. 1982 vydal latinský text a polský překlad Gaiových „Institucí“. Současně připojil úvodní studii „Gaius a jeho dílo“ (Gaius i jego dzieło), zabývající se autorem, dílem, objevem a rekonstrukcí textu Gaiových „Institucí“, obsahem a charakterem „Institucí“, jejich významem pro poznání římského práva a konečně vydáním „Institucí“ a literaturou o Gaiovi a jeho díle. Kunderewiczovu studii doplnil J. R e z l e r statí o zásadách pro určení a zpracování latinského textu při realizaci překladu „Institucí“.

Zatímco tato instruktivní vstupní kapitola poskytuje studentu i čtenáři cenné údaje jak o autorovi „Institucí“, tak o překladu a použitém rukopise, nabízí latinský text a jeho polský překlad možnost srovnání případně i s českým vydáním Gaiovy učebnice.

Stejně jako český i polský překlad Gaiových „Institucí“ je záslužným činem, obohacujícím právnické studium vůbec a studium institucí římského práva zvláště.

Stanislav Balík

Miloš Šolle, Staroslovanské hradisko. Charakteristika, funkce, vývoj a význam. Praha, Nakladatelství Vyšehrad, 1984, 215 str.

U tématu, jemuž je věnována nová kniha známého archeologa, jsou všechny čtyři pojmy, obsažené v podtitulu, nanejvýš významné. Jsou pečlivě vybrány, dobře formulovány a plně vystihují složitost úkolu, kterého se autor ujal. Po tom, co nám přinesla naše archeologie dosud, budí také mimořádný zájem všech, kdož se s problematikou takto naznačenou dostali do kontaktu, ať již jako profesionální historikové zaměřeni na pravěk a raný středověk, či jako specialisté v oblasti počátků státu a práva nebo jako badatelé o vývoji lidského organizování a kultury vůbec. A je nutno hned říci, že četba této nové knihy nás v žádném směru nezklame. Naopak: vyvolá úctu k úsilí, péči a vytrvalosti, s níž autor po řadu desetiletí shromažďoval poznatky pojící se přímo i nepřímo, blíže i vzdáleněji, prací v terénu i s literaturou k dané problematice; probudí v nás obdiv k svědomitosti a hloubce, s nimiž tyto poznatky třídil a promýšlel, hledal a nacházel

vnitřní vazby mezi nimi, aby posléze výsledek předložil veřejnosti v době, kdy se již pomalu začíná rýsovat jako plod široké mezinárodní spolupráce, nových metod a nového ideologického přístupu obraz vývoje slovanského světa paralelní obrazu vývoje jiných než slovanských zemí, obraz předchozími generacemi archeologů a historiků tušený někdy jen v dílčích průhledech a nyní viděný stále jasněji pro celou složitou dobu od kořenů antiky až k plnému středověku.

Autor sám (str. 10) skromně označuje své dílo za „pokus o syntézu poznání historických souvislostí“ předmětu svého bádání, pro nějž v terminologických úvahách (na str. 11) volí z více možností označení „hradisko“ jako „místo kdysi osídlené a opevněné“, k čemuž správně dodává, že „hradisko samo skrývalo ve svém jádře zárodek budoucího hradu i budoucího města a navazovalo na vývoj opevněné osady „dob ještě starších. Z hlediska této své problematiky prochází i těmito staršími fázemi v třetí kapitole nazvané „Kdo budoval hradiska před Slovy“ (str. 21—30), počínaje „ochranou neolitických osad 5.—4. tisíciletí př. Kr.“, kdy se již „setkáváme s některými prvky jednoduchého oplocení nad příkopem a s vchody“ (str. 21).

Historika státu a práva v Československu zaujmou přirozeně především postřehy a závěry týkající se charakteru a funkce českých hradisk, tak jak jsou podány ve 4. kapitole nazvané „Hradská centra a jejich vývoj“ a blíže v třetí stati této kapitoly s názvem „Na prahu přemyslovského státu“ (str. 66—77). Navazuje se tu na závažný poznatek vložený hned do „Úvodu do problematiky“, kde se mluví o zprávách tzv. „Geografa bavorského“. Autor považoval tu za vhodné předestlat vlastně všemu dalšímu výkladu tato slova o funkci hradisk: „Je zřejmé, že pod latinským termínem *civitas* se skrývá podle výkladu V. Vaněčka osídlené centrum uvnitř kmenové oblasti, které zahrnuje nejen vlastní opevněné sídliště, ale i celé příslušné hradské okolí s přidruženým osídlením, jemuž centrum vévodilo. Nechybíme, jestliže *civitas* Bavorského geografa v jeho *Descriptio civitatum* ztotožníme s naším pojmem hradisko západních Slovanů.“ Na další stránce pak dodává, že termín „*civitas* můžeme přeložit jako hradská o b e c“, k čemuž v podstatě autor této anotace dospěl již před 36 lety (Prvních tisíc let . . . , Praha 1949, zvl. str. 19, 23—25, 29—30, 41 atd.).

Avšak Šolle podává v dalším výkladu přímo záplavu jiných poznatků, jež čtenáře upoutají. Je tomu tak zejména v kapitole páté „Život na staroslovanském hradisku“, kde se líčí způsob budování a obrany hradiska, popisuje obydlí, způsob obživy a řemeslná produkce, analyzuje „život duchovní“ (předkřesťanský kult, křesťanské svatyně a jejich patrocinia) a konečně v „Demografických poznatcích“ (str. 203—211) záslužně se nově analyzuje a syntetizuje vše, co poskytuje moderní minuciézní studium pohřebišť.

Většinou se autorovi daří konfrontovat poznatky získané archeologickými metodami s poznatky, jež nám poskytují prameny písemné, čímž vzniká obraz mimořádně plastický a přesvědčivý, avšak zároveň dosti rozptýlený, velmi složitý a nepřehledný, vyúsťující někde v poznatky sociologického, antropologického,

demografického, umělecko-historického, chronologického nebo jiného čistě historického, politického a obecně kulturního rázu.

Tím více ovšem je třeba litovat, že pestrý obsah této výtečné knihy s množstvím detailů není zpřístupněn rejstříky (místním, osobním i věcným), jež by pomohly plně využít faktického bohatství (včetně obrázků v textu) a myšlenkové hloubky toho, co Šolle ne vždy zcela soustavně a mnohde poněkud roztříštěně čtenáři podává.

Václav Vaněček

Juliusz Bardach, La formation et les structures de l'État polonais du Xe jusqu'au XIIe siècle.

In: SETTIMANE DI STUDIO DEL CENTRO ITALIANO DI STUDI NELL'ALTO MEDIOEVO. Gli Slavi occidentali e meridionali nell'alto medioevo, Spoleto 1983, str. 201—245.

Jde o referát předního polského právního historika prof. J. B a r d a c h a , přednesený v rámci „Studijního týdne“ italského „Střediska pro studium raného středověku“ ve Spoletu v dubnu 1982.

Autor, známý řadou větších i menších prací a studií, z nichž bych uvedl alespoň „Historia państwa i prawa Polski, I“ (1957, 1964, 1965, 1973), „L'État polonais du haut Moyen-Âge“ (1962), „Gouvernants et gouvernés en Pologne au Moyen-Âge et aux temps modernes“ (1965), „U podstaw polskiej państwowości. Nowe spostrzeżenia“ (1966), „L'État polonias aux Xe et XIe siècles“ (1968), „Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVII w.“ (1970), „Statuty litewskie — pomniki prawa doby odrodzenia“ (1974), „Zbiór praw Andrzeja Zamoyskiego w nauce XIX wieku“ (1974) aj., se v referátu zabývá v širokém záběru vznikem a strukturou polského státu v X.—XII. století.

Na nevelké ploše pouhých 44 stran autor podává zasvěcený, promyšlený výklad vzniku polského státu na základě rozpadajícího se kmenového zřízení, úlohy monarchie, poměru polského státu ke Svaté říši římské a ke Svaté stolici, sociální struktury a materiálních základů polského státu. Dále se zabývá étatismem polské monarchie v raném středověku a vznikem polského národa.

Prameny a literaturou bohatě dokumentovaná studie je cenným příspěvkem k poznání počátečního, raného období polského státu.

Na vlastní autorův výklad dané tematiky navazují ještě diskusní příspěvky, jimiž účastníci studijního týdne reagovali na Bardachův referát, a autorovy odpovědi.

Stanislav Balík

H. Schlosser, Rechtsgewalt und Rechtsbildung im ausgehender Mittelalter. In: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 100. Band (CXIII. Band der Zeitschrift für Rechtsgeschichte) Germ. Abt., Wien-Köln-Graz 1983, str. 9—52.

Ve své studii — jde o nepatrně rozšířené znění autorovy přednášky na 24. německém právněhistorickém dni v Zurychu 1982 — se prof. S c h l o s s e r, známý i u nás řadou zajímavých větších i menších prací a studií, z nichž lze připomenout alespoň „Rechtsquellencharakter des bayerischen Polizeimandate des 16. Jahrhunderts“ (1979), „Situation, Zielsetzung und Perspektiven der rechtshistorischen Forschung zum Zivilprocess“ (1982) či „Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte“ (1982), zabývá právněhistoricky i teoreticky zajímavou otázkou právní moci a tvorby práva na sklonku středověku.

Studie je zdařilým pokusem načrtnout na podkladě právněhistorického rozboru zásad a techniky právní úpravy strukturu pozdně středověkého zákonodárství jednoho z říšských teritorií.

Stanislav Balík

Historia sejmu polskiego, Tom I. Do schylku szlacheckiej Rzeczypospolitej. Pod redakcją Jerzego Michalskiego opracowali Jul. Bardach, Wład. Czapliński, Jerzy Michalski, Anna Sucheni-Grabowska, Wład. Uruszcak, Warszawa 1984, 452 str.

Polská právní historiografie předkládá I. díl rozsáhlého syntetického díla, věnovaného dějinám polského sněmovnictví od nejstarších počátků sněmů v Polsku až do r. 1918. První díl sahá do r. 1793, tj. do zániku polského šlechtického státu.

Práce je rozdělena do šesti částí: v první podává J. Bardach výklad o počátcích sněmovnictví v Polsku a řeší tu obecné otázky polského sněmovnictví a objasňuje některé základní pojmy staré polské šlechtické ústavy: valný sněm, volební sněmy, sněmy na vojenském tažení („obozowe“), sněmy konfедераční, zemské sněmíky, sněmy provinciální apod. Další části jsou pak věnovány jednotlivým sněmům, tj. jejich charakteru, složení, procedurálním pravidlům a jejich kompetenci i politickému významu.

V II. části jsou takto rozebrány sněmy v letech 1506—1540 W. Uruszcakem, ve III. sněmy v letech 1540—1586 A. Sucheni-Grabowskou, ve IV. části je to sněmovní období 1587—1696 (W. Czapliński), v V. sněmy za vlády saských králů (J. Michalski) a VI. část je věnována sněmům za vlády Stanislava Augusta (J. Michalski).

Spis svým obsahem daleko přesahuje rámec dějin polského sněmovnictví. Jeho autoři předložili ve skutečnosti rozsáhlé zasvěcené a důkladné dílo o historickém vývoji polského ústavního práva, o polském politickém vývoji, o základních tendencích, které ovlivňovaly jak ústavněprávní, tak politický život Polska až do zániku šlechtického státu, do dělení Polska. Autorům se podařilo ve velmi sevřené a úsporné a přehledné formě, která prozrazuje zkušenou ruku redaktora, podat neobyčejně instruktivní výklad základních otázek polského právního vývoje. Je vybavena bibliografií, rejstříkem jmenným i místních názvů, 40 dobovými ilustracemi a ukázkami pramenů k dějinám polského sněmovnictví. Vzhledem k obecnému významu polského sněmovnictví nelze pochybovat, že kniha se stane nepostradatelnou nejen pro každého, kdo se zabývá polskými dějinami, ale i vývojem parlamentarismu.

České právní historii se tak dostává dalšího podnětu k pokračování ve studiu dějin českého sněmovnictví, které započalo před lety příležitostnou studií „Česká národní rada — sněm českého lidu“.

Karel Malý

Irena Malinowska-Kwiatkowska, Donatio mortis causa im mittelalterlichen Statutenrecht Italiens. In: VORTRÄGE ZUR GESCHICHTE DES PRIVATRECHTS IN EUROPA. Symposion in Krakau 9.—12. Oktober 1979. Frankfurt am Main 1981, Sonderdruck, str. 15—31.

Irena Malinowska-Kwiatkowska, Humanitarian Concepts and Ideas in Polish Publications on Legal Questions before the Partitions. In: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, DCXLVIII. Prace Prawnicze, z. 102, Kraków 1983, str. 41—52.

Jde o příspěvky známé polské právní historičky, profesorky právnické fakulty Jagellonské univerzity v Krakově.

V prvním z nich autorka, z jejíchž předchozích větších a menších prací bych chtěl uvést alespoň „Ustrój komuny Bolonii w XV wieku“ (1961), „Ius commune civile“ we współczesnej nauce włoskiej“ (1963), „Elementi germanici nel diritto penale delle città Siciliana nel medioevo“ (1970), „Prawo prywatne w ustawodawstwie królestwa Sycylii (1140—1231)“ (1973), „Gwarancje wolności w ustawodawstwie średniowiecznych miast włoskich“ (1980), aj., přináší další poznatky z oblasti jí nejvlastnější, z dějin státu a práva Itálie. Tentokrát ve svém článku — jde o referát na mezinárodním symposiu o dějinách soukromého práva v Evropě (9.—12. říjen 1979 Kraków) — se zabývá institucí darování na případ smrti (*donatio mortis causa*) ve středověkých italských statutech, tedy problematikou u nás málo známou. O to cennější poznatky stať přináší.

Ve svém druhém článku se obrací k odlišné problematice, která spadá jednak do dějin státu a práva v Polsku, jednak do dějin právních učení s užším zaměřením na trestněprávní učení, usilující o zmírnění trestního práva v 18. století. Příspěvek prof. Malinowské-Kwiatkowské je o to cennější, že i v jiných evropských zemích se projevily ve stejné době obdobné snahy. Proto každý zájemce o danou problematiku uvítá nepochybně možnosti obohatit své znalosti o učení polských myslitelů z doby před dělením Polska.

Stanislav Balík

Revolutionen der Neuzeit 1500—1917. Herausgegeben und eingeleitet von Manfred Kossok, Berlin 1982, 604 stran.

Kniha „Revoluce novověku 1500—1917“ je velkým kolektivním dílem marxistických historiků NDR.

Vznikla pod vedením prof. dr. Manfreda K o s s o k a , známého řadou prací a studií, jako jsou např. „Der iberische Revolutionszyklus 1789—1830. Bemerkungen zu einem Thema der vergleichende Revolutionsgeschichte“ (Studien über die Revolution, 2. vyd. 1971), „Revolution-Reform-Gegenrevolution in Spanien und Portugal“ (Studien zur vergleichenden Revolutionsgeschichte 1500—1917, 1974), „Im Schatten der Heiligen Allianz. Deutschland und Lateinamerika 1815—1830“ (1964), aj., ale i řadou jím redigovaných a vydaných prací, jako jsou např. „Studien über die Revolution“ (2. vydání 1971), „Rolle und Formen der Volksbewegung im bürgerlichen Revolutionszyklus“ (1976) aj.

Na anotované knize se podílelo 17 autorů, kteří zpracovali 25 novověkých revolucí, počínaje revolucemi 16. století, a to německou raně buržoazní revolucí 1517—1525/26 a konče únorovou revolucí a „dvojvládím“ v Rusku v r. 1917.

Autoři se neomezili při zpracování dějin novověkých revolucí jen na Evropu, ale překonali „evropocentristický“ rámeček tím, že zpracovali také dějiny revoluční války za nezávislost USA v XVIII. století, revoluční války za nezávislost zemí Latinské Ameriky v letech 1810—1826, občanské války Jihu proti Severu v USA, kubánské desetileté války v letech 1868—1878 a revoluční války za nezávislost Kuby v letech 1895—1898, buržoazně demokratickou revoluci v Mexiku 1910 až 1917 a konečně buržoazně demokratickou revoluci v Číně 1911—1913.

Každá z dílčích statí je doplněna stručnou chronologií a bibliografií, která usnadní práci případnému zájemci o danou revoluci.

Ve svém celku je anotované kolektivní dílo cenným přínosem k poznání dějin buržoazních revolucí, bez jejichž znalostí se neobejde ani právní historik, který musí vykládat dějiny státu a práva v širších souvislostech.

Kniha vyšla v řadě „S t u d i e n z u r R e v o l u t i o n s g e s c h i c h t e“,

vydávané prof. M. Kossokem (Lipsko) ve spolupráci s prof. W. Markowem (Berlín), prof. G. Schilfertem (Berlín) a prof. W. Schmidtem (Berlín).

Stanislav Balík

Valentin Urfus, Recepce římského práva a římskoprávní kultura za feudalismu a v počátcích kapitalismu. Vybrané otázky. Praha 1984, 49 stran.

Učební pomůcka Valentina U r f u s e, určená skromně jen posluchačům specializačního předmětu z dějin státu a práva, má ve skutečnosti mnohem větší význam. A to nejen pro ostatní posluchače, ale i pro další zájemce, kteří by se chtěli seznámit s jedním z mimořádně významných jevů evropského právního vývoje — s recepcí římského práva.

Autor na poměrně malé ploše dokázal čtivě a věrohodně odpovědět na řadu dílčích otázek a podat ucelený výklad problému, který je v dosavadních učebnicích zpracován nejednou téměř telegraficky stručně.

A proto si čtenář jistě se zájmem přečte o středověkých právních školách, o římskoprávní kultuře ve Francii, o osudech římského práva v Anglii, Nizozemí a zejména v Německu. Sympatické je, že autor zahrnul do svého výkladu i vývoj dané otázky v českých zemích.

Tím vším vykonal nepochybně kus užitečné práce, takže pomůcka zůstane jistě i přes svou prozatímní podobu trvalou součástí právněhistorické literatury o dějinách státu a práva.

Stanislav Balík

V. Gionea, L'élection du prince régnant en Valachie et en Moldavie et son pouvoir absolu aux XIVe—XVIIe siècles, in: Recherches sur l'histoire des institutions et du droit, 4, Bucarest 1980, str. 113—125.

V anotované práci prof. Vasile G i o n e a podává přehled vývoje postavení hlavy státu v Moldavsku a Valašsku. Obě tato knížectví byla ve sféře zájmu uherských a později tureckých panovníků. Významným mezníkem ve vývoji jejich státního práva byla proto bitva u Moháče v r. 1526, jež pro ně ve svých důsledcích znamenala konec státní suverenity.

Starší období začíná osamostatněním z uherské nadvlády. Zatímco Valašsko získalo samostatnost vítěznou válkou proti Karlu Robertovi z Anjou, moldavská

knížata byla ve vazalském poměru k uherským králům. Podle obyčejového práva byla knížata ve Valašsku a Moldavsku volena aklamací shromážděním velkých i drobných feudálů. Pod vlivem dynastických snah některých panovníků, kteří jmenovali spoluvladaře z členů vládnoucí dynastie s úmyslem zajistit mu nástupnictví, ustálil se postupně zvyk, že voleni byli pouze příslušníci knížecího rodu, aniž by byla přitom vzata v úvahu pravidla primogenitury či seniorátu.

Porta začala zasahovat do voleb knížat již od 16. století, od 18. století byli jmenováni, mnohdy i z řad cizinců. Jejich moc, omezená pouze mocí sultána, byla absolutní, stavovské orgány, pokud existovaly, měly poradní charakter.

Článek, jenž fundovaně řeší danou problematiku i v kontextu se zahraničními a vnitropolitickými událostmi, uzavírá výběrová bibliografie.

Stanislav Balík ml.

Günter Vogler, Die Gewalt soll gegeben werden dem gemeinen Volk. Der Deutsche Bauernkrieg 1525. Auflage, Berlin 1983, 270 stran.

Německá selská válka jako jedno z největších a nejvýznamnějších třídních střetnutí nejen ve feudální Svaté říši římské, ale v celé Evropě, bylo a zůstává i nadále předmětem zájmu historiků a právních historiků jak v obou německých státech, tak jinde. Ohniskem bádání jsou pochopitelně právě oba německé státy.

Jednou z prací, které se zabývají uvedenou tematikou, je kniha významného historika Německé demokratické republiky prof. Güntera Voglera „Moc má být dána obecnému lidu“ (Die Gewalt soll gegeben werden dem gemeinen Volk).

Prof. Günter V o g l e r, známý ve vědeckém světě jako autor nebo spoluautor řady větších a menších prací, z nichž bych uvedl alespoň „Preussen — Von Anfängen bis zur Reichsgründung“ (poprvé vyšlo v r. 1970), „Illustrierte Geschichte der deutschen frühbürgerlichen Revolution“ (poprvé vyšlo r. 1974), „Nürnberg 1524/25 — Studien zur reformatorischen und sozialen Bewegung in der Reichsstadt“ (1982), „Revolutionäre Bewegung und frühbürgerliche Revolution. Betrachtungen zum Verhältnis von sozialen und politischen Bewegung und deutscher frühbürgerlichen Revolution“ (1974), „Der deutsche Bauernkrieg und die Verhandlungen des Reichstags zu Speyer 1526“ (1975) aj., se v anotované knize pokusil se zdarem podat co nejplastičtější obraz dramatického boje německých sedláků v r. 1525.

Z hlediska právněhistorického jsou nejpritažlivější pochopitelně stati věnované protifeudálnímu programu německých sedláků, ideám Tomáše Münzera atd., tedy otázkám, které úzce souvisejí s otázkou státu a práva.

Knihu, doplněnou obrazovými přílohami, uzavírá rozsáhlý poznámkový aparát a instruktivní výběrová bibliografie.

Pozoruhodná, dobře dokumentovaná práce, cenná pro historika, právního historika i zájemce o německé dějiny XVI. století a o dějiny třídních bojů za feudalismu, vyšla v edici „Schriftenreihe Geschichte“, vydávané nakladatelstvím Dietz Verlag Berlin (NDR).

Stanislav Balík

Heinz Kathe, Oliver Cromwell, Berlin 1984, 192 stran, přílohy.

Postava Olivera Cromwella, velitele parlamentní armády, státníka a vůdčí osobnosti anglické buržoazní revoluce 1640—1660, lákala a stále láká historiky a právní historiky. Svědčí o tom řada prací, které v posledních letech vyšly (u nás srv. M. H r o c h, Oliver Cromwell, Praha 1968).

Autor anotované knihy H. K a t h e usiluje nepochybně o co nejúplnější obraz Olivera Cromwella. Proto na širším historickém pozadí ukazuje nejdříve Cromwellovo mládí, pak jeho dráhu od cambridžského studenta k vítěznému vojevůdci. V dalších kapitolách rozebírá Cromwellovu úlohu v revoluci, v době občanské války a pádu monarchie, za republiky i protektorátu. Snaží se odpovědět i na stále se opakující otázku, zda Cromwell usiloval či neusiloval o získání královské koruny.

Z hlediska právněhistorického jsou pochopitelně nejpřitažlivější právě stati, které se zabývají některými významnými Cromwellovými opatřeními, jako byly např. ordonance o propuštění z úřadů, reforma parlamentní armády a její přetvoření v „armádu nového vzoru“, „Nástroj vlády“ atd.

Závěr práce tvoří chronologický přehled anglických dějin v letech 1599—1689, genealogická tabulka Tudorovců a Stuartovců, bibliografie a jmenný rejstřík. Kniha je doplněna mapkou s místy významných vojenských střetnutí za občanské války a obrazovou přílohou.

Pozoruhodná, dobře vybavená kniha H. Katheho je ve svém celku nepochybně cenným přínosem nejen pro zájemce o osobu Olivera Cromwella a o anglickou revoluci, ale i pro historiky a právní historiky.

Stanislav Balík

Materials on legal history. Victoria University of Wellington, 1981, 261 stran.

Jde o právněhistorickou chrestomatii, zaměřenou na vybrané problémy novozélandského práva.

Na rozdíl od běžných učebních pomůcek tohoto druhu neobsahuje jen prameny (zákony, parlamentní protokoly, zprávy atd.), ale i vědecké články k dané problematice. Materiály jsou rozděleny na tři tematické okruhy, a to „Právo a boj proti chudobě“ (s rozdělením na „Charitativní pomoc“ a „Zanedbané a opuštěné děti“), „Sociální zákonodárství na Novém Zélandu — Dvě hlavní tvořivá období“ (s rozdělením na „Liberální zákonodárství 1890“ a „Vzestup státu blahobytu“) a „Vzdělání — Zákonodárské dílo“ (s rozdělením na „Vzdělání Maorů“ a „Všeobecné vzdělání“).

Chrestomatie má zřejmě posloužit — jak vysvítá z učební osnovy pro dějiny práva — jako základ a východisko pro samostatné seminární práce studentů.

Prameny, zařazené do chrestomatie, zahrnují období od r. 1841, kdy se Nový Zéland (objevený Abelem Tasmanem r. 1642, prozkoumaný podrobně Jamesem Cookem r. 1769 a osídlovaný soustavně Evropany, a to zejména Brity, v první polovině XIX. století) stal britskou kolonií.

Publikaci, přinášející pro nás zajímavé poznatky o dějinách práva vzdáleného, avšak do světového povědomí stále více vstupujícího státu v Oceánii, vydala Victoria University ve Wellingtonu. Sestavovatel či sestavovatelé se neuvádějí; v této souvislosti jen připomínám, že na právnické fakultě Viktoriiny univerzity působí jako právní historikové prof. Gordon Orr a Ian Macduff.

Stanislav Balík

Dawne sady i prawo. Pod redakcja Adama Lityńskiego. Prace naukowe uniwersytetu ślaskiego w Katowicach, Nr 607, Katowice 1984, 196 stran.

Jde o společný sborník polských a československých právních historiků, obsahující kromě předmluvy z pera A. Litynského 11 příspěvků (z toho 8 polských, 2 české a 1 slovenský). České a slovenské příspěvky přeložil do polštiny J. Ciagwa.

Příspěvky, věnované především problematice soudnictví ve středověku, novověku a v době nové a nejnovější (XIX. a XX. století), jsou v knize seřazeny chronologicky.

Polští autoři přispěli do sborníku články o základech právního pozitivismu ve středověkém myšlení (A. Wójtowicz), o některých otázkách z dějin polského soudnictví, procesu a trestního práva (A. Abramski, H. Lisczyk, A. Lityński,

M. Mikolajczyk) a články z dějin státu a práva Slezska za II. republiky (J. Ciagwa, B. Cyrol, E. Kaznowska).

Českoslovenští autoři se zabývali vznikem proletářských soudů v sovětském Rusku v letech 1917—1918 (K. Malý st.), volebním soudem a politickými stranami v buržoazní ČSR (P. Mates) a občanským a římským právem na Slovensku po r. 1848 (K. Rebro).

Redaktorem zdařilého sborníku byl významný polský právní historik doc. A. L i t y ň s k i, známý i u nás řadou pozoruhodných prací, věnovaných převážně dějinám trestního práva hmotného a procesního v Polsku.

Sborník je nepochybně přínosem pro každého, kdo se zajímá o problematiku, zpracovanou v jednotlivých příspěvcích. Lze jen doufat, že i v budoucnu dojde k podobné plodné splupráci, jako tomu bylo v dosavadních dvou sbornících.

Stanislav Balík

Karel Malý, Tschechoslowakische rechtshistorische Literatur. Eine Übersicht zu den Jahren 1972—1983. In: Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte, Jahrgang 1984, str. 163—177.

Článek K. M a l é h o o československé právní historii je dalším z řady podobných bibliografických přehledů, určených pro informaci zahraničních zájemců o naši právněhistorickou vědu (srv. Vaněčkovy příspěvky v *Czasopismo prawnohistoryczne* 1948 a 1956, v *Právněhistorických studiích* 1957, v *Revue historique de droit français et étranger* 1959, Procházkovy příspěvky v *Czasopismo prawnohistoryczne* 1956, 1962 aj.).

Malého článek vyšel v rakouském „Časopise pro novější právní dějiny“ (*Zeitschrift für neuere Rechtsgeschichte*), který uveřejňuje podobné přehledy o právní historii v jiných zemích, případně skupině zemí (srv. např. Modéerův příspěvek o právní historii severských zemí v *ZNR* 1979).

Podobně jako autoři těchto příspěvků podává K. Malý nejdříve informaci o pracovištích a směrech právněhistorického bádání u nás, pak se zaměřuje na dějiny státu a práva v Československu, a to podle časových úseků (do r. 1848, v letech 1848—1918, 1918—1945), a konečně na obecné dějiny státu a práva, včetně práva římského. Zde si všímá prací o starověku, středověku, době nové a nejnovější.

Už z povahy anotovaného článku vyplývá, že jeho poznámkový aparát obsahuje bohaté bibliografické údaje o nejnovější právněhistorické literatuře v Československu. I když pochopitelně pro omezený rozsah příspěvků nebylo možno uvést všechny vědecké práce a články, poskytuje přehled mnoho cenných informací jak pro zahraniční, tak pro naše čtenáře.

Stanislav Balík

Iwo Jaworski, Zarys powszechniej historii państwa i prawa. Historia ustroju i źródeł prawa. Wyd. 5. Red. J. Baszkiewicz a L. Winowski, Warszawa 1983, 356 stran.

Jde o nové, již páté vydání učebnice obecných dějin státu a práva. I když od jejího prvního vydání uplynulo víc než dvacet let, učebnice neztratila na své ceně a prošla úspěšně zkouškou času. Uplatnila se a uplatňuje se zdárně dokonce i po pronikavé reformě právnického studia v PLR v r. 1975, která zasáhla mimo jiné i do dosavadního uspořádání výuky obecných dějin státu a práva.

Učebnice se soustřeďuje na dva základní klíčové problémy, a to na vývoj státního zřízení a na vývoj pramenů práva. Nezabývá se právními institucemi a jejich vývojem.

Výklad zahrnuje vývoj státu a pramenů práva ve starověku, za feudalismu a za kapitalismu. Začíná kapitolou o antickém Římě (str. 5—34), pak pokračuje úseky dalšími. Dějiny státního zřízení a pramenů práva za feudalismu, představující nejrozsáhlejší oddíl učebnice (str. 35—228), zahrnují kapitoly o Germánech, Francii, Anglii, Německu a východních Slovanech (Kyjevská Rus, Novgorod, Pskov). Dějiny státu a práva za kapitalismu do VŘSR (str. 229—352) obsahují partie o dějinách státu a pramenů práva v Anglii, USA, Francii, Německu a Rusku.

Dobře koncipovaná a vyvážená učebnice zůstává nepochybně i nadále užitečnou pomůckou nejen pro studenty, ale i pro další zájemce o obecné dějiny státu a práva.

Stanislav Balík

Karol Koranyi, Powszechna historia prawa. Wyd. 4. Opracowanie Katarzyna Sójka-Zielińska, Warszawa 1983, 369 stran.

Jde o nové vydání učebnice Karola K o r a n y i h o († 1964), kterou po pronikavé reformě právnického studia v PLR r. 1975, předpokládající mimo jiné oddělení dějin práva od dějin státního zřízení, přepracovala do dnešní podoby prof. Katarzyna S ó j k a - Z i e l i ŋ s k a z Varšavy. Dokladem toho, že se takto přepracovaná učebnice prof. Koranyiho osvědčila, je fakt, že se učebnice během necelých 10 let (poprvé vyšla r. 1976) dočkala již 4. vydání.

Dílo, nesoucí pečeť nejen původního autora prof. Koranyiho, ale i zpracovatelky, známé polské právní historičky, zahrnuje časový úsek od konce III. století n. l. včetně až do r. 1918.

Část první (str. 7—17) zahrnuje vedle kapitoly o pramenech práva v Římě od konce III. století n. l. a v epoše po Justiniánovi stati, objasňující germánská kmenová práva, zejména pak u Franků a u Anglosasů. Slované jsou zastoupeni právem Kyjevské Rusi. Výklad je vždy podáván na širším pozadí historického přehledu.

Část druhá (str. 18—237) je věnována dějinám práva za feudalismu v Německu, Itálii, Francii, Anglii a Rusku, většinou do konce XV. století, v Rusku do konce XVII. století. I v této části se zachovává struktura jednotlivých kapitol: Výklad začíná stručným historickým přehledem, pak následuje stať o pramenech práva, v dalších staletích (s výjimkou kapitoly o Anglii) se hovoří o soukromém právu, o trestním právu a o procesu.

Třetí část (str. 238—338) zahrnuje výklad závěrečné vývojové etapy feudálního práva, a to ve Francii, Německu, Anglii a Rusku.

Do závěrečné čtvrté části byly zahrnuty kapitoly o jednotlivých zemích (Francii, Německu, Anglii, Rakousku-Uhersku a Rusku) do r. 1917, případně do r. 1918. I v této části je zřejmá snaha — byť i ne zcela důsledná — zachovávat jednotné uspořádání kapitol.

Ve svém celku je učebnice, jejíž starší vydání jsou dostupná i u nás, přehledná, logicky uspořádaná a poskytuje studentům i dalším zájemcům o dějiny práva mnoho cenných poznatků.

Stanislav Balík

Henryk Olszewski, Historia doktryń politycznych i prawnych, 2. wyd., Warszawa 1984, 485 stran.

Učebnice prof. H. O l s z e w s k é h o , „Historia doktryń politycznych i prawnych“, jejíž druhé vydání vyšlo r. 1984 (první je z r. 1982), má své kořeny v hlubší minulosti (srv. anotaci L. Bianchiho v PHS 20, 1977, str. 288n.).

Již ve své učebnici dějin politických a právních učení z r. 1974 prof. Olszewski zformoval postavení a úlohu tohoto předmětu v soustavě právníckého studia. Učinil tak i ve své nejnovější, proti předchozímu vydání opravené a poněkud rozšířené verzi (srv. I. kapitolu, str. 13—16).

II. kapitola knihy (str. 17—58) zahrnuje starověká politická a právní učení. Nejvíce pozornosti věnuje autor pochopitelně Řecku, i když neponechává stranou ani Řím ani rané křesťanství.

Politická a právní učení za feudalismu (str. 59—222) jsou zpracována v kapitolách III.—VI. V tomto rámci prof. Olszewski věnuje přiměřenou pozornost i politickým a právním učení v Polsku, což je pochopitelné a sympatické.

Období kapitalismu nekončí r. 1917, ale autor dovádí svůj výklad až do r. 1980

(str. 223—477). Zasloužená pozornost je věnována marxismu (kap. VIII) a marxismu-leninismu (kap. X). Závěrečná kapitola zahrnuje — což je mimořádně cenné — stati o vývoji doktríny papežství, sociální demokracii XX. století, ideologii nacionalismu a socialismu v zemích Třetího světa, filozofii a sociologii současného antikomunismu a rozvoji marxisticko-leninské teorie státu a práva.

Výklad je na konci jednotlivých kapitol doplněn chronologicky řazenou bibliografií.

Práci s knihou usnadňuje i osobní rejstřík na konci učebnice.

Ve svém celku je učebnice nesporně přínosem jak pro studenty, tak pro zájemce o dějiny politických a právních učení, které jsou i u nás součástí výuky na právnických fakultách.

Stanislav Balík

Zinovij Michailovič Černilovskij, Vseobščaja istorija gosudarstva i prava (Istorija gosudarstva i prava zaruběžnych stran), 2. přepracované a doplněné vydání, Moskva 1983, 656 stran.

Knih „Všeobecné dějiny státu a práva (Dějiny státu a práva zahraničních zemí)“ prof. Z. M. Č e r n i l o v s k é h o je druhým, přepracovaným vydáním sovětské učebnice obecných dějin státu a práva (poprvé vyšla r. 1973).

Autor, známý u nás především díky řadě učebnic, které buď napsal, nebo alespoň redigoval, podal látku v následujícím uspořádání.

Po úvodu, objasňujícím postavení a úlohu obecných dějin státu a práva v soustavě právníkého studia, následují čtyři části, věnované dějinám státu a práva ve starověku, za feudalismu, za kapitalismu do všeobecné krize kapitalismu a konečně v období této krize.

V části první (str. 14—99), nazvané „Otrokářský stát a právo“, podává autor výklad o východních samovládách (Egypt, Babylón, Čína, Indie), o antickém Řecku a Římě. Pozornost věnuje pochopitelně především státnímu zřízení, neponechává však stranou ani právo (jak o tom svědčí stati „Základní kodifikace práva zemí Starého Východu“, „Athénské právo“ a „Římské právo“).

Část druhou (str. 100—213), nazvanou „Feudální stát a právo“, rozdělil autor do tří oddílů. Oddíl „Feudální stát a právo v zemích západní Evropy“ zpracovává dějiny státu a práva u Franků, Anglosasů, ve Francii, Anglii a v Německu. Další kapitoly, psané srovnávací metodou, jsou věnovány stavovské monarchii, městům a městským republikám v západní Evropě, církvi a inkvizici, absolutní monarchii. Právu je věnována jednak stať v kapitole o germánských státech, jednak v kapitole o feudálním právu v západní Evropě. Druhý oddíl pod názvem „Feudální státy ve východní Evropě“ zahrnuje Byzanc, jižní Slovany

(Bulharsko, Srbsko) a západní Slované (Pobaltští Slované, Polsko, Čechy). Třetí oddíl, nazvaný „Feudální stát v Asii a Africe“, zahrnuje arabský chalífát, Čínu a Japonsko.

Část třetí (str. 214—404), věnovaná dějinám buržoazního státu a práva do počátku všeobecné krize kapitalismu, zpracovává především buržoazní revoluci v Nizozemí, Anglii, Francii a Německu, porevoluční vývoj do r. 1918 v Anglii, USA, Francii a Německu, vznik nových národních států v Evropě (Itálie, Bulharsko, Srbsko, Rumunsko). Dále se autor v této části učebnice zabývá vznikem buržoazního státu v Číně a Japonsku, vývojem v Latinské Americe, koloniálními říšiemi a konečně hlavními instituty buržoazního práva.

Část čtvrtá (str. 405—651) obsahuje dějiny buržoazního státu a práva v období všeobecné krize kapitalismu, vznik světové socialistické soustavy a rozpad koloniální soustavy imperialismu. V této části především rozebírá vliv VŘSR na světové dějiny, v dalších kapitolách se zabývá dějinami státu a práva v buržoazních demokraciích (USA, Velké Británie, Francie) a ve fašistických státech (zejména Itálii, Německu, Japonsku). V závěrečných kapitolách věnuje pozornost dějinám státu a práva po II. světové válce, vzniku světové socialistické soustavy a rozpadu koloniální soustavy imperialismu.

Učebnice obsahuje bohatý historický materiál, poskytující studentům i případným zájemcům o obecné dějiny státu a práva řadu zajímavých poznatků.

Stanislav Balík

Juliusz Bardach — Bogusław Leśnodorski — Michael Pietrzak, Historia państwa i prawa polskiego, 4. opravené a doplněné vydání, Warszawa 1985, 587 stran.

Jde o nové, opravené a rozšířené vydání učebnice dějin státu a práva v Polsku.

K jejímu prvnímu vydání došlo už v r. 1976 (srv. anotaci M. Kocícha v PHS XX, 1980, str. 343). Od té doby vyšla tři další vydání.

Učebnice je rozdělena na tři části. Část první, nazvaná „Polské království, Šlechtická republika“ (str. 17—306), je dílem J. Bardacha a B. Leśnodorského. Druhou část „Polsko v době dělení“ (str. 309—412) napsal B. Leśnodorski, třetí část, nazvanou „II. republika. Vznik lidového Polska“ (str. 415—567) vypracoval M. Pietrzak.

Pedagogicky dobře uspořádaná, reprezentativní učebnice je doplněna pozoruhodnou vstupní kapitolou, v níž autoři objasňují mimo jiné význam státu a práva pro právnické studium, a bibliografií (str. 568—572), mapami a schématy.

Učebnice je významným přínosem nejen pro studium polských právních dě-

jin, ale i pro obecné dějiny státu a práva, jejichž součástí jsou u nás i dějiny státu a práva v Polsku.

Stanislav Balík

**V. S. Něrsejanc, V. G. Kalenskij, P. S. Gracianskij a kol.,
Istorija buržoasnogo konstitucionalizma XVII—XVIII vv.,
Moskva, Nauka 1983, 296 s.**

Kolektivní práce vědeckých pracovníků Institutu státu a práva Akademie věd SSSR je věnována genezi, formám a ideologii buržoazního konstitucionalismu v 17. a 18. století v Anglii, USA, Francii, Německu a Rusku.

Prvá kapitola od V. S. Nersesjance a L. S. Mamutova vybočuje z rámce daného titulem knihy, neboť informuje o teoretických koncepcích státu v dílech významných antických autorů a o demokratických prvcích ve zřízení feudálních států. Tato partie má srovnávací charakter. I když s některými jejími závěry, např. hledáním analogie italských městských komun s Velikým Novgorodem, nelze souhlasit bez výhrad, je vhodným obecným úvodem do problematiky.

Následující části o Anglii (O. V. Martyšin), USA (V. G. Kalenskij), Francii, Německu (P. S. Gracianskij) a Rusku (V. V. Kizjakovskij) spadají obsahem do dějin státu a dějin politických a právních učení. Autoři analyzují boj o novou státní formu za absolutismu a v období prvních buržoazních revolucí, rozebírají významné ústavy a akty státního práva i názory předních filozofů a teoretiků státu dané epochy. Kombinací těchto hledisek je čtenáři umožněno získat plastický obraz doby společnosti.

Knihu uzavírá bohatý poznámkový aparát, odkazující na řadu titulů sovětské zahraniční literatury, výběrová bibliografie a rejstříky bohužel chybějí.

Stanislav Balík ml.

**Recherches sur l'histoire des institutions et du droit. Vyd.
Association d'histoire comparative des institutions et du droit.
Řídí Valentin Al. Georgescu aj., VI, Bucarest 1981, 205 stran;
VII—VIII, Bucarest 1982—1983, 118 stran.**

VI. svazek rumunských „Recherches sur l'histoire des institutions et du droit“ obsahuje kromě jiného především výběr z referátů a sdělení, přednesených během právněhistorických studijních dnů, organizovaných Asociací pro srovnávací

dějiny institucí a práva v rámci XV. mezinárodního kongresu historických věd v Bukurešti v srpnu 1980. S programem právněhistorických dnů se mohou čtenáři seznámit v úvodu svazku. Po něm následuje soubor 18 statí v angličtině, francouzštině nebo němčině. Část těchto příspěvků pochází od vědců rumunských, část od historiků ze zemí socialistických (MLR, NDR, PLR) a kapitalistických (Belgie, Francie, NSR, Řecko, Švédsko, USA). Referáty či sdělení našich právních historiků, kteří se kongresu zúčastnili, nebyly pohříchu uveřejněny. Uveřejněné příspěvky, i když někdy jen krátké, poskytují nepochybně i v tomto rozsahu určité podněty a podklady pro možné srovnávání státních a právních institucí více zemí. Totéž lze říci i o studiích, uveřejněných v další části svazku. Závěr publikace tvoří anotace, zprávy, informace a nekrology.

Podstatně útlejší svazek VII.—VIII. obsahuje několik studií a diskusních příspěvků, věnovaných dějinám státu a práva Rumunska. Značnou část (více než čtvrtinu svazku) zabírají anotace a recenze převážně zahraničních prací (mimo jiné i monografie K. Malého „Trestní právo v Čechách v 15.—16. století“).

Na rozdíl od předchozího svazku, věnovaného srovnávacím právním dějinám, dojde svazek VII—VIII uznání především u zájemců o dějiny státu a práva v Rumunsku.

Stanislav Balík

P. Mosný (red.) a kolektiv, Február 1948 — akt definitívneho vyriešenia otázky moci. Acta iuridica cassoviensia, 7, Košice 1983, 129 stran.

Jde o sborník statí k 35. výročí únorových událostí, sestavený z příspěvků učitelů kateder teorie a dějin státu a práva, hospodářského a finančního práva, zemědělsko-družstevního a pracovního práva, státního a správního práva.

Z právněhistorických příspěvků, kterých je ve sborníku nejvíc, bych upozornil alespoň na statí B. A n t a l o v é o agrárním programu KSČ v národní a demokratické revoluci, A. B r ö s t l a o vlivu Února 1948 na utváření politického systému, J. F i s c h e r a o akčních výborech NF.

Ve svém celku představuje sborník zdařilý pokus o ucelenější obraz působení únorových událostí na další vývoj státu a práva v Československu.

Stanislav Balík

**I. Palúš — P. Mosný — A. Brösl — I. Kanárik,
10. rokov právnickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika 1973—1983.
Vyd. Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach s družobným podnikom
Východoslovenské železiarne, n. p., Košice, Košice 1983,
III — 53 stran, obrazové prílohy.**

Každý, kto sa zabýva alespoň okrajovými dejinami univerzít, vie, že nejen univerzity či jiné vysoké školy, ale i jednotlivé fakulty u nás, stejně jako jinde, vydávají sborníky ke svým výročím. K velkým i k malým, kdy se počítá na desetiletí.

Vedena stejnou ctižádostí, vydala i skupina učitelů právnické fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košicích svůj výroční sborník, aby seznámila zájemce s prací fakulty v uplynulých desíti letech. Učinila tak, vědoma si toho, jak říká v předmluvě děkan fakulty doc. JUDr. Igor Palúš, CSc., že „sústavno narastajúca dynamika celkového vývoja našej socialistickej spoločnosti vedie aj v relatívne krátkom časovom intervale k takým výrazným zmenám v jednotlivých oblastiach ľudskej činnosti, ktoré si v minulosti vyžadovali neporovnateľne dlhšiu dobu a pritom ich efektívnosť nebola taká, ako je dnes“.

Důkazem toho je i obsah sborníku, kde po přesvědčivém úvodu děkana fakulty najde čtenář instruktivní přehled o dějinách a tradicích výuky práva v Košicích, zejména pak v letech 1777—1922. Další právněhistorická kapitola, sahající až do současnosti, se zabývá přípravou, založením a organizační strukturou právnické fakulty UPJŠ. Tento rozsáhlejší rozbor je nepochybně cenným příspěvkem k dějinám čs. školství. Následující stati si všímají jednotlivých složek života na fakultě, jako jsou politická a výchovně ideová práce, vědeckovýzkumná činnost (včetně studentské vědecké a odborné činnosti), pedagogickovýchovná a konečně zájmová činnost na fakultě.

Závěrečnou část zdařilého, obsahově bohatého sborníku tvoří přílohy, a to jednak textové (složení vědecké rady, seznam externích spolupracovníků), jednak obrazové.

Stanislav Balík